

กุศโลบายการทํานุบํารุงพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช

วิมล คำศรี

(ต่อจากสารนครฯ ฉบับเดือนมิถุนายน ๒๕๕๙)

วรรณกรรมจากหนังสือชุดเรื่อง “พระนิพพานโสทร” เป็นผลงานของกวีท้องถิ่น ได้รวบรวมและคัดลอกต่อเนื่องกันมาช้านาน ภายหลังได้มีการบอกเล่าจดจำกันมาหลายชั่วคน จึงไม่เป็นเรื่องน่าแปลกใจแต่ประการใด ที่วรรณกรรมนี้ได้ดูดซึมเอานิทาน คติชาวบ้าน และข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ หลายยุคหลายสมัยเข้าไว้ในเรื่องเดียวกัน

สาระสำคัญของเรื่อง “พระนิพพานโสทร” คือการยกย่องเชิดชูสรรเสริญพระพุทธศาสนา การนำพระทันตธาตุของพระพุทธองค์ มาประดิษฐานที่หาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราช และบอกเล่าถึงการสร้างบ้านสร้างเมืองของนครศรีธรรมราช

การดำเนินเรื่องใช้คำประพันธ์ร้อยกรองตั้งแต่ต้นจนจบ คำประพันธ์ที่ใช้มากที่สุดคือ กาพย์ยานี เนื้อเรื่องดำเนินไปแบบเดียวกับตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งมีวิธีเสนอแนวความคิดทางศาสนา เช่นเดียวกับวรรณกรรมศาสนาฉบับอื่นๆ เช่น คัมภีร์มหาเวศยุววงศ์ของลังกา หรือวรรณกรรมศาสนาของภาคอีสาน เช่นอุรังคนิทานหรือของภาคเหนือ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ และมูลศาสนา เป็นต้น

หนังสือชุดเรื่อง พระนิพพานโสทร

เมื่อความหลายตอนได้สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ที่หาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ชาวเมืองน้อยใหญ่ไกลใกล้ ต่างมาร่วมแรงร่วมใจสร้างอย่างพร้อมเพรียง และเปี่ยมล้นด้วยความศรัทธาอันแรงกล้า ชาวเมืองใดที่มาไม่ทันก็เสียอกเสียใจจนต้องชดเชยโดยการเอาทรัพย์สินเงินทองที่ติดตัว มาสร้างถาวรวัตถุอื่นๆ ไว้เป็นพุทธบูชาเป็นการทดแทน เช่น พระวิหาร พระเจดีย์บริวาร หรือไม่กี่เอาทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นฝังดิน แล้วตั้งเป็นปริศนาทายแหงหรือเป็นกลไว้ จนเกิดเป็นนิทานและปริศนาคำทายเล่าขานต่อมาตราบทุกวันนี้

เมื่อความเหล่านี้ไปสู่ข้อสังเกตที่พอจะเชื่อมั่นได้ว่า นครศรีธรรมราช มีวิวัฒนาการไปจากชุมชนเล็กๆ แล้วก้าวขึ้นสู่ศูนย์รวมแห่งอำนาจจากการปกครองของภาคใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ ได้ ก็เพราะมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา ก็ได้ส่งผลให้นครศรีธรรมราช กลายเป็นเมืองแม่ทางวัฒนธรรมในภาคใต้ มาตราบปัจจุบัน เช่นกัน (ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช พระนิพนธ์โสทร. ๒๕๒๘)

จากตัวอย่างตำนานประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชดังกล่าวมา เป็นหลักฐานยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า ตำนานเหล่านี้สร้างขึ้นด้วยความศรัทธา และเสริมสร้างศรัทธาแก่นุชน ให้ยึดมั่นในพยานภาพขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ วิรบุรุษและบริบทที่เกี่ยวข้องโดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลาง

การสร้างประเพณี

ด้วยพลังศรัทธามีอิทธิพลต่อวิถีของผู้คนอย่างเป็นรูปธรรม จึงเกิดเป็นพิธีกรรม ประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่ผู้คนศรัทธาในที่สุด พลังศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ได้ก่อให้เกิดประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับพระบรมธาตุเจดีย์อยู่หลายประเพณี ที่สำคัญจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน และประเพณีสวดดำน ฯลฯ ประเพณีเหล่านี้ เอาองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลาง

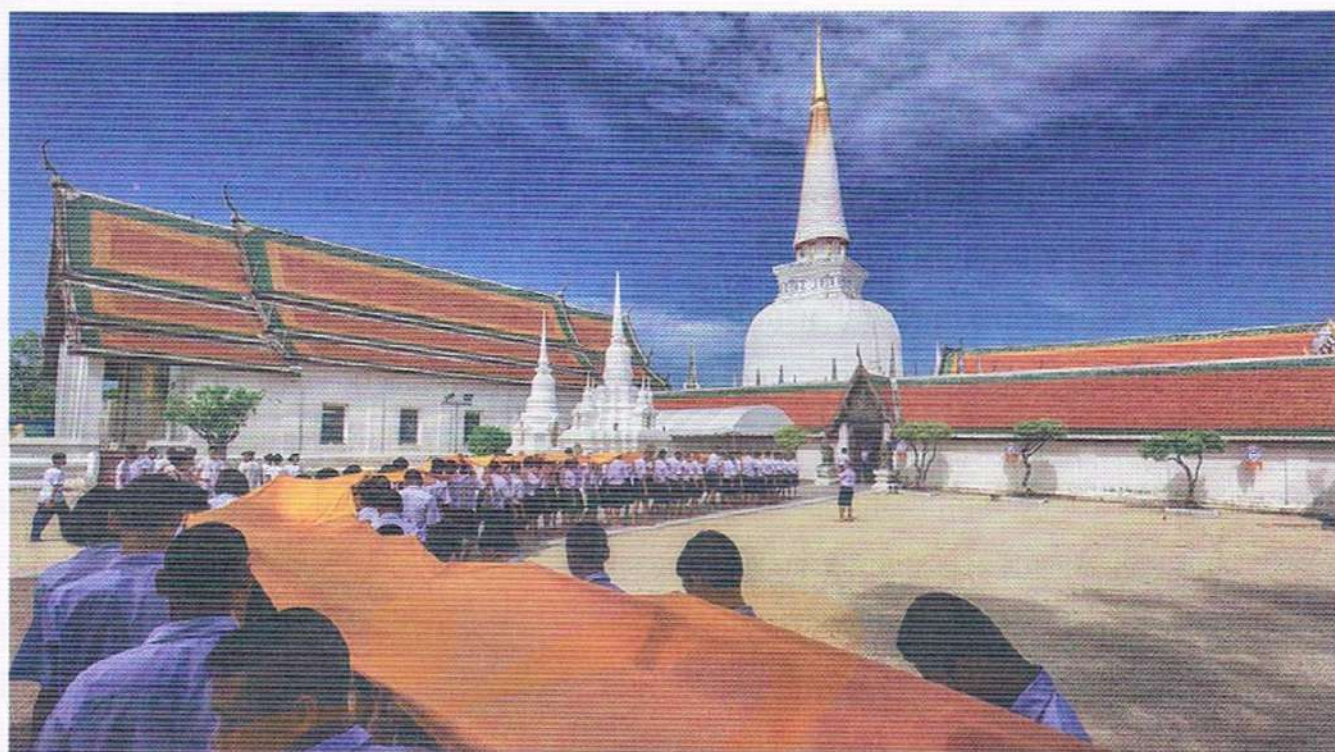
ส่วนประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราช เป็นเมืองพระมีธรรมะครองใจ พุทธบริษัทจะหลั่งไหลกันไป ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่วัดใกล้บ้านเป็นวิถีชีวิต ที่ผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น หากแต่เขายังคงฝังใจว่า หากได้มีโอกาสไปประกอบพิธีกรรม ตามประเพณีทางพุทธศาสนาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอาจจะเกิดอานิสงส์สูงสุด เพราะที่นี่มีองค์พระบรมธาตุเจดีย์ที่เขาศรัทธาสูงสุดประดิษฐานอยู่

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตักบาตรรูปเทียน และประเพณีสวดดำน เกี่ยวเนื่องกับพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราชอย่างไร อาจารย์วิเชียร ณ นคร และคณะ ได้นำเสนอไว้ในหนังสือนครศรีธรรมราช มีสาระสำคัญดังนี้ (วิเชียร ณ นคร และคณะ, ๒๕๒๑ : หน้า ๑๑๗ - ๑๒๕)

๑. ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

ประเพณีที่เป็นสัญลักษณ์ประจำเมืองนครมีหลายประเพณี ประเพณี “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” เป็นสัญลักษณ์ประเพณี ทั้งนี้เพราะประเพณีนี้ ไม่มีปฏิบัติการที่ใดในประเทศไทย นอกจากเมืองนครเท่านั้น

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นประเพณีที่ชาวนครได้ร่วมมือร่วมใจกัน บริจาคเงินทองตามกำลังศรัทธา นำเงินที่ได้จากการบริจาคคนนั้น ไปซื้อผ้ามาเย็บต่อกันเข้าให้เป็นแถบยาวนับพันหลาแล้วพากันแห่ผ้าดังกล่าวไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อนำผ้าแถบนั้นไปพันโอบรอบฐานองค์พระบรมธาตุเจดีย์ อันเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของเมืองนคร เป็นประเพณีที่มีกันมานาน จนยากที่จะยืนยันได้แน่ชัดว่าเริ่มในสมัยใด แต่ตามตำนานของประเพณีนี้มีว่า ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัยราว พ.ศ. ๑๗๗๓ เป็นสมัยที่พระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทรมาน และพระเจ้าพังชาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระธาตุอยู่นั้น คลื่นได้ชักผ้าแถบใหญ่ยาวขึ้นหนึ่ง ซึ่งมีลายเขียนเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งเรียกว่าพระภูษาที่ขยหาดปากพนัง ก่อนที่จะถึงวันสมโภชพระบรมธาตุไม่นาน ชาวปากพนังเก็บผ้าขึ้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าศรีธรรมโศกราชรับสั่งให้ชักผ้าพระภูษาจนสะอาด แต่ลายเขียนพระพุทธรูปที่กลบเลือน ยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของ ได้ความว่าชาวพุทธกลุ่มหนึ่งจำนวน ๑๐๐ คน จากเมืองหงสาวดี มีพวกรัตนวงษ์ เป็นหัวหน้าจะเดินทางไปลังกา เพื่อนำพระพุทธรูปไปบูชาพระพุทธรูปในลังกาแต่เรือโดนพายุที่ชายฝั่งเมืองนครมีคนรอด ๑๐ คน รวมทั้งหัวหน้า พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงพิจารณาเห็นว่า พระพุทธรูปนั้นควรจะนำขึ้นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ ในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุ เจ้าของพระพุทธรูปซึ่งรอดชีวิตก็ยินดี ด้วยเหตุนี้การแห่ผ้าขึ้นธาตุ จึงเป็นประเพณีประจำเมืองนครศรีธรรมราชมาจนทุกวันนี้

ตามตำนานที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า การแห่ผ้าขึ้นธาตุกระทำในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุประจำปี แต่ไม่มีหลักฐานระบุแน่นอนว่ากระทำในวันใด อาจจะเปลี่ยนแปลงกำหนดวันไปตามความเหมาะสมทุกๆ ปีก็ได้ ตามปกติแล้วพระยานครและทายาท เป็นผู้กระทำประเพณีนี้เป็นประจำทุกๆ ปี โดยการจัดพิธีแห่ห่มพระพุทธรูป พร้อมด้วยอาหารคาวหวาน เครื่องอุปโภคและบริโภคที่จำเป็น ไปถวายพระสงฆ์ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยการหาบคอนกันไปเป็นขบวนแห่อันสวยงาม ในโอกาสนี้ชาวนครจะมาร่วมกันในงานกรรมดังกล่าวเพิ่มขึ้นทุกปี ครั้นถึงสมัยเจ้าพระยานครทางราชการได้เปลี่ยนระเบียบวิธีบริหารราชการเสียใหม่ แต่ทายาทของเจ้าพระยานครก็ปฏิบัติประเพณีต่อมาเช่นเดิม ครั้นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ชาวเมืองก็ได้จัดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุทุกปี และจำนวนผู้ร่วมก็เพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปีเช่นกัน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุได้กระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ อันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันวิสาขบูชา ในวันดังกล่าวมีการเวียนเทียนรอบองค์พระบรมธาตุ และพระสงฆ์ก็มาประชุมพร้อมกัน ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อสวดสมโภชพระบรมธาตุประจำปี ชาวเมืองจึงมาร่วมในพิธีนี้กันอย่างคับคั่ง นอกจากชาวนครแล้วยังมีประชาชนจากต่างจังหวัด เดินทางมาร่วมสักการะ พระบรมธาตุกันมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะความเชื่อ ที่ถ่ายทอดกันมาแต่โบราณประการหนึ่งว่า ถ้าจะได้บุญจริงๆ ก็ต้องทำต่อพระพุทธองค์ หรือใกล้ชิดพระพุทธองค์มากที่สุดก็ว่าได้ พระบรมธาตุเป็นเสมือนพระพุทธองค์ ประชาชนจึงมุ่งหมายมาสักการะจากทั่วสารทิศ ประจวบกับระยะดังกล่าวเป็นระยะที่เก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จแล้ว เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วประชาชนก็มักชวนกันไปทำบุญเพื่อความสุสวัสดีแห่งครอบครัว และความเจริญของพืชผลในปีต่อไป ตามคตินิยมที่มีแต่โบราณ ด้วยเหตุนี้ในวันแห่ผ้าขึ้นธาตุของแต่ละปี จึงมีประชาชนไปร่วมคับคั่งขึ้นทุกปี นอกจากนี้อาจจะเป็นเพราะทุกคนถือว่า พระบรมธาตุเป็นจุดรวมแห่งความมั่งคั่งของตนในวันสักการะบูชาพระบรมธาตุประจำปี คนต้องมีส่วนร่วมอย่างแข่งขันก็ได้

ครั้งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชประสงค์ให้พุทธศาสนิกชน จัดพิธีทางพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอีกวันหนึ่งในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ชาวเมืองจึงจัดให้มีการเวียนเทียนรอบพระบรมธาตุเจดีย์อีกวันหนึ่ง (แต่ในวันนี้ไม่มีการสวดสมโภชพระบรมธาตุแต่อย่างใด) นอกเหนือจากที่เคยปฏิบัติกันมาในวันวิสาขบูชา ในวันมาฆบูชานี้ประชาชนทั่วทุกทิศ ก็หลั่งไหลเข้ามายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อสักการะพระบรมธาตุเช่นเดียวกับวันวิสาขบูชา ประชาชนที่มาจากต่างบ้านต่างเมืองที่มากันเป็นกลุ่มๆ ก็ได้ถือโอกาสเอาผ้าที่เตรียมมาห่มพระบรมธาตุเจดีย์เสียด้วย

จากสาเหตุที่กล่าวมานี้ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของเมืองนครจึงมีปีละสองครั้ง คือ ในวันเพ็ญเดือน ๓ (วันมาฆบูชา) ครั้งหนึ่งและในวันเพ็ญเดือน ๖ (วันวิสาขบูชา) อีกครั้งหนึ่ง

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุทุกวันนี้ เปลี่ยนแปลงรายละเอียดไปจากเดิมมาก แต่เดิมมานั้นพระภิกษุผู้มีชันษาอายุเข็ญภาพสี ส่วนใหญ่เกี่ยวกับพุทธประวัติประดับด้วยลูกปัดสีต่างๆ แพรพรรณและดอกไม้ที่ขอบแถบผ้าโดยตลอดทั้งผืน แต่ปัจจุบันอาจเป็นเพราะสภาพสังคมสับสน หรืออาจจะเพราะไม่มีช่างผู้ชำนาญก็ไม่ได้ จึงทำให้การประดับประดาและเขียนภาพ ที่พระภิกษุถวายไป ผ้าที่ใช้กันทุกวันนี้เห็นเพียง ๓ สี คือ ขาว แดง และเหลือง ภัตตาหารเครื่องอุปโภคและบริโภคที่เคยจัดไปถวายพระในวันแห่ผ้าขึ้นธาตุแต่เดิม เดียวนี้ตัดออกไป เดิมการแห่ผ้าขึ้นธาตุกระทำการโดยพร้อมเพรียงเป็นขบวนเดียวกัน เป็นขบวนที่เอิกเกริกเพียงขบวนเดียว แต่ต่อมาอาจเป็นเพราะประชาชนมาจากหลายทาง แต่ละคนต่างเปลี่ยนผ้ามาเอง ทำให้การแห่ผ้าขึ้นธาตุไม่พร้อมเสียงเป็นขบวนเดียวกัน เพราะใครจะแห่ผ้าขึ้นธาตุเวลาใดก็ได้ตามสะดวก การบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยการแห่ผ้าขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุนั้น นอกเหนือจากการแห่ผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีแล้ว ก็อาจกระทำในโอกาสอื่นๆ อีกก็ได้ เช่น ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อนๆ เสด็จเมืองนครทุกคราว ก็เคยโปรดฯ ให้มีการแห่ผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุมิได้ขาด ดังพระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายูคราว ร.ศ.๑๒๔ (พ.ศ.๒๔๔๘) ได้ทรงกล่าวถึงพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการนี้ว่า “วันที่ ๕ กรกฎาคมเวลาเช้าไม่ได้ไปแห่งใด เพราะเหนื่อยและนอนน้อย เวลาบ่ายแห่ผ้าห่มพระบรมธาตุตามเคย แต่หาผ้าแดง

ไม่ได้ ข้าพเจ้ารับเสด็จหมดเมืองจึงต้องใช้ผ้าขมพู เข้าไปที่วิหารพระม้า ถ่ายรูปที่นั่นและหีบเกษร แล้วไปดูละคร
ทรัพย์สินพระศิริธรรมบริรักษ์ที่พลับพลา” ตลอดทั้งวันจึงมีขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุโดยไม่ได้ขาด

เมื่อขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุถึงพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้ว ก็แห่ทักษิณาวรรตรอบ พระธาตุเจดีย์ ๓ รอบ
แล้วนำผ้าเข้าสู่วิหารพระม้าหรือวิหารพระทรงม้า (พระวิหารมหาภิเนษกรรม) คือ วิหารที่มีภาพปั้นพระสิทธัตถะ
ทรงม้าเพื่อออกบรรพชาประทับอยู่ที่ผนังอันเป็นพระวิหาร ที่มีบันไดขึ้นสู่ลาน ภายในกำแพงแก้วล้อมฐาน
พระบรมธาตุเจดีย์

ครั้งถึงตอนนี้ผู้ที่เข้าร่วมในขบวนแห่จะส่งผู้แทนเพียง ๓ - ๕ คนส่งสมทบกับเจ้าหน้าที่ของวัด นำพระภุ
ชีขึ้นโอบรอบพระบรมธาตุเจดีย์ ที่ไม่สามารถขึ้นไประอบกำแพงแก้วได้ทั้งขบวน ก็เพราะว่าทางวัดได้กำหนดให้
ลานประทักษิณ ภายในกำแพงแก้วเป็นเขตหวงห้ามนั่นเอง

อย่างไรก็ตามตั้งแต่ปี ๒๕๓๐ เป็นต้นมา ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองนคร ได้รับการส่งเสริม สืบสาน พัฒนา
ทุกองค์ประกอบของประเพณี คือ แนวคิด พิธีกรรม สมาชิก และการเฉลิมฉลอง จนสามารถยกระดับขึ้นเป็นประเพณี
แห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติที่เมืองนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เป็นเพราะได้ผ้าพระภฏพระราชทาน มาเป็นปัจจัยและถือส่งเสริม
สืบสาน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และบริบทสำคัญอื่นๆ มาเกี่ยวโยงอย่างจริงจังและต่อเนื่องนั่นเอง

ประเพณีการแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นประเพณีฝังแน่นอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ชาวเมืองนครและชาวเมือง
ใกล้เคียง ยึดเอาพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธองค์ เป็นที่พึ่งทางใจนี้ นับเป็นประเพณีที่รวมเอา
ศรัทธา ด้วยความบริสุทธิ์ใจของชาวนครและพุทธศาสนิกชนต่างเมืองเข้าด้วยกัน หล่อหลอมความเป็นปึกแผ่นมั่นคง
สืบมาช้านานแล้ว

๒. ประเพณีตักบาตรรูปเทียน

ประเพณีของเมืองนครที่แตกต่างจากเมืองอื่นๆ ทุกเมืองอีกประเพณีหนึ่ง ก็คือประเพณีตักบาตรรูปเทียน
ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่เก่าแก่ ควบคู่มากับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ทุกวันนี้ก็ยังคงมีอยู่แม้ว่ารูปแบบ
อาจจะแตกต่างออกไปจากประเพณีดั้งเดิมไปบ้างก็ตาม

ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องด้วยพุทธศาสนา เพราะประเพณีนี้เป็นประเพณี
ถวายสังฆทาน เนื่องในโอกาสเข้าพรรษา คือวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ เชื่อได้ว่าประเพณีนี้ได้ถ่ายทอดไปสู่สุโขทัย
ด้วยพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่เมืองนครเป็นครั้งแรก แล้วเข้าไปสู่สุโขทัย ดังหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑
ซึ่งเป็นที่ทราบกันแล้วนั้น

ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ กล่าวถึงประเพณีเข้าพรรษาในสุโขทัยว่า มีการจุดประทีปบูชาพระบรมธาตุ พระพุทธรูป
และถวายสังฆทานเป็นประจำทุกปี สังฆทานที่ถวายมีหลายอย่าง เช่น เทียนพรรษา ผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องบริวารอื่นๆ
เช่น เลื่อ อาสนะ ยารักษาโรค ดั่งเตียง และดอกไม้รูปเทียน เป็นต้น

ในเมืองนคร เมื่อถึงวันเข้าพรรษา ก็มีพิธีทำนองเดียวกันกับที่ปรากฏ ในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์
แทบทุกประการ จะผิดไปบ้างก็ในรูปแบบเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น

เมื่อถึงวันเข้าพรรษา ชาวเมืองนครต่างพากันไปชุมนุมที่วัดใกล้บ้าน นำเทียนพรรษานาชนิดใหญ่พอที่จะใช้
ตลอดพรรษาไปถวายพระสงฆ์ นอกจากนี้ก็มีดอกไม้ รูปเทียน ผ้าอาบน้ำฝน ดั่งเตียง ตะเกียง ยาและอาหาร
ที่เป็นของแห้งอีกหลายชนิด

ประเพณีตักบาตรรูปเทียน

ประเพณีนี้เกิดมา จัดให้มีที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพียงแห่งเดียวเท่านั้น แม้สมัยที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ยังไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ก็ตามที่ พอถึงวันเข้าพรรษา ชาวเมืองก็นำเอาเครื่องสังฆทานเหล่านั้นไปถวายพระสงฆ์ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จนถึงระยะที่มีพระสงฆ์ประจำที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้ว การจัดพิธีนี้ก็คงเดิม เนื่องจากคนไปทำบุญมีเป็นจำนวนมาก ทำให้บริหารที่พระสงฆ์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารใช้ตลอดพรรษา ก็ไม่หมดสิ้น ชาวเมืองเห็นว่ารูปเทียนเหล่านั้นจะสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ก็แบ่งกันไปให้วัดต่างๆ ที่ได้รับถวายไปน้อยในระยะต่อมา

แต่เดิมาเมื่อถึงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ อันเป็นวันเข้าพรรษาในเวลาบ่าย ประมาณ ๑๔.๐๐ น. เป็นต้นไป พระสงฆ์จากวัดต่างๆซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดพระมหาธาตุมากนักทั้งในและนอกเมือง ก็มาพร้อมกันโดยยืนเรียงกันเป็นแถวยาวเหยียด ที่หน้าวิหารทับเกษตร วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร รอรับบิณฑบาตดอกไม้ รูปเทียนด้วยย่ามในแขนขวา ชาวเมืองก็นำรูปเทียนซึ่งเตรียมไว้เป็นช่อๆ มัดๆ ใส่บาตรถวายพระสงฆ์เหล่านั้นโดยบรรจุใส่ลงในย่าม ตามลำดับรูปละมัดเรียกว่า “การตักบาตรรูปเทียน”

เมื่อตักบาตรรูปเทียนแล้ว ชาวเมืองก็พร้อมใจกันไปจุดเบริยาง (การจุดเบริยาง คือ “จองเบริยาง” เป็นพิธีอย่างหนึ่งของพราหมณ์ เป็นพิธีจุดโคมรับเทพเจ้า ชาวพุทธรับมาทำในวันเพ็ญเดือนสิบสอง เพื่อบูชาพระบรมธาตุเจดีย์และพระพุทธรูป) ตามหน้าพระพุทธรูป และฐานเจดีย์ทุกฐานในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยใช้วิธีการง่ายๆ คือ เอาด้ายดิบใส่ลงไปในภาชนะเล็กๆ ส่วนใหญ่เป็นเปลือกหอยแครง แล้วหยดน้ำมันสัตว์ หรือน้ำมันมะพร้าวลงไป ในเปลือกหอย แล้วจุดไฟที่ด้าย เป็นอันว่าไฟจะสว่างวอมแวไปทั่วทุกวิหาร และฐานเจดีย์ทุกฐานในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ครั้งมาถึงในสมัยปัจจุบัน ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ก็เปลี่ยนรูปแบบไปจากที่เคยปฏิบัติกันมาแต่เดิมหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก แต่เดิมนั้นพระสงฆ์ได้ไปเข้าแถวเพื่อรับบิณฑบาตรรูปเทียน ที่ลานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แทน

ประการที่สอง นอกจากการตักบาตรรูปเทียน จะจัดที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอย่างเดิมแล้ว ยังมีการตักบาตรรูปเทียนตามถนนหนทางทั่วไปอีกด้วย จึงมักพบเห็นพระสงฆ์เดินบิณฑบาตรรูปเทียน เป็นทิวแถวไปทุกถนนในปายของวันเข้าพรรษา

การตักบาตรรูปเทียนตามริมถนนดังที่กล่าวมา คงจะเป็นเพราะว่าชาวเมืองบางคน มีภาระในด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ผูกพัน จึงมีเวลาไม่มากพอที่จะไปตักบาตรรูปเทียน ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จึงกระทำที่ถนน เมื่อเห็นพระสงฆ์ผ่านมา พระสงฆ์เมื่อเห็นมีผู้ร่วมถวายทานจึงจำต้องรับบิณฑบาต ตามข้อปฏิบัติของสงฆ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ประเพณีนี้ค่อยๆ ขยายออกมาจากในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นนอกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้วย

ประการที่สาม แต่เดิมนั้นชาวเมืองต้องเตรียมดอกไม้รูปเทียนไว้พร้อม สำหรับการตักบาตรด้วยตัวเอง โดยดอกไม้ที่ประดิษฐ์ขึ้นเองด้วยวัสดุไม้ดอกไม้จริง ๆ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่เหี่ยวเฉาตลอดพรรษา แต่ในปัจจุบันนี้ทั้งดอกไม้และรูปเทียนมีผู้จัดวางขาย สำหรับประเพณีการตักบาตรรูปเทียนโดยเฉพาะอยู่ทั่วไป นับว่าเพิ่มความสะดวกให้ประเพณีการตักบาตรรูปเทียนมากขึ้น

ประการที่สี่ แต่เดิมนั้นเมื่อตักบาตรรูปเทียนแล้ว ชาวพุทธจะบูชาพระบรมธาตุเจดีย์และพุทธรูป โดยการจุดเทียนแต่ปัจจุบันนี้มีการจุดเทียนไขแทนการจุดเทียนแล้ว เพราะการจุดเทียนทำให้เกิดเพลิงไหม้ภายในบริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเสมอๆ

ประการที่ห้า แต่เดิมนั้นการจุดเทียน กระทำทั่วไปทุกวิหารและฐานเจดีย์ แต่ปัจจุบันมีการจุดเทียนไขได้กำหนดให้จุดได้เฉพาะที่ภายในวิหารพระม้าเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

ประการสุดท้าย แต่เดิมนั้นการจุดเทียน ถือเป็นประเพณีที่ทุกคนต้องกระทำ หลังจากตักบาตรรูปเทียนแล้วจะขาดเสียมิได้เลย แต่ปัจจุบันประเพณีนี้ได้ลดความสำคัญและลดความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติลงไปมาก จำนวนชาวเมืองที่ปฏิบัติประเพณีนี้ลดลงไปกว่าเดิมมาก

ประเพณีการตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง ระหว่างพุทธศาสนากับชาวนคร เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงค่านิยมอันสูงส่ง ในทางพุทธศาสนาของชาวนคร เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลายาว และยั่งยืนเกินกว่าที่เราจะประมาณได้ และประการสำคัญประเพณีนี้ยังได้ตกทอดมาเป็นมรดกของลูกหลานของเราในทุกวันนี้ นับเป็นมรดกที่เชิดชูหน้าตาของชาวนครอย่างยิ่งประเพณีหนึ่ง ด้วยประเพณีนี้มีเฉพาะในเมืองนครเท่านั้น

๓. ประเพณีสวดด้าน

ประเพณีสวดด้าน เป็นประเพณีเก่าแก่และสำคัญประเพณีหนึ่งของเมืองนคร นับเป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของเมืองนคร นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของชาวนครด้วย

ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีที่จัดให้มีคนอ่านหนังสือร้อยกรอง (ซึ่งชาวนครเรียกว่า “สวดหนังสือ”) ประเภทนิทานต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิทานพื้นเมืองที่กวีพื้นเมืองแต่งขึ้น การอ่าน (สวด) ก็ใช้ภาษาพื้นเมืองของชาวนคร และมีการสวดเฉพาะในวิหารคด หรือระเบียงรอบพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งสี่ด้าน ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเท่านั้น ที่อื่นนอกจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีที่ใด

ประเพณีสวดด้าน เมืองนครฯ

ที่ได้เรียกว่า “สวดด้าน” ก็เพราะว่ารอบๆ พระระเบียง หรือวิหารคด ทั้งสี่ด้านขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นั้น เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปั้นมีจำนวนทั้งหมด ๑๗๓ องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกกันว่า “พระด้าน” (หมายถึงพระที่นั่งเรียงกันเป็นระเบียบเป็นทิวแถวนั่นเอง) เมื่อมาจัดสวดหนังสือบูชาที่ระเบียงซึ่งเรียกว่าพระด้านเท่านั้น ก็เลยเรียกการสวดหนังสือว่า “สวดหนังสือที่พระด้าน” แต่ตามลักษณะนิสัยของชาวนครชอบพูดสั้นๆ ก็ตัดคำ “สวดหนังสือที่พระด้าน” ลงเหลือเพียง “สวดด้าน”

การสวดหนังสือที่พระด้าน หรือสวดด้านมีเฉพาะในวันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ทุกๆ วันพระ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในวันพระชาวเมืองจะทำบุญฟังเทศน์แต่โบราณ มีชาวเมืองมาชุมนุมกันมากเป็นพิเศษ สถานที่จัดฟังเทศน์ ฟังธรรมในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก็คือวิหารคด หรือระเบียง (พระด้าน) ซึ่งจัดให้มีการเทศน์ด้านละ ๑ ธรรมาสน์ เป็นอย่างน้อย

โดยปกติชาวเมืองไปนั่งรอฟังเทศน์ ที่พระระเบียงก่อนที่พระจะไปถึง คงจะได้คิดกันว่าระยะเวลาที่นั่งรอพระจะมาเทศน์ หากจะมีการหาเรื่องราวมาบอกเล่ากันฟังก็คงจะดีกว่านั่งอยู่เฉยๆ ทำให้น่าเบื่อ ในที่สุดก็เกิดคิดขึ้นได้ว่า ควรจะหาหนังสือมาสวดกัน จึงเกิดเป็นประเพณีสวดด้านนับแต่นั้นมา

การสวดด้านมักจะหาคนสวดหนังสือเก่งๆ มาสวดหนังสือดีๆ ที่เป็นที่ยินชมชอบของที่ประชุม ส่วนใหญ่นิพนธ์ที่เลือกมาก็เป็นหนังสือนิทานชาดก ตำราทวิชาวนคร และเรื่องอื่นๆ ซึ่งกวีชาวนครเขียนขึ้นเอง เช่น เรื่องสุบิน เรื่องวันดา เรื่องทิววงศ์ เรื่องสี่เสาร์ เรื่องกระต่ายทอง เรื่องพระรถเสน ของนายเรือง นาโน และเรื่องเสื่อโคของพระฝั

เป็นต้น ผู้สวดนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสวดอย่างยิ่ง รู้จักเน้นเสียง รู้จักเอื้อน รู้จักเล่นลูกคอ นอกจากนี้ก็ต้องรู้จักเล่นทำทางประกอบในตอนที่สำคัญ เช่น การใช้สีหน้า การโยกตัว และการประกอบทำทาง เป็นต้น บางคราวได้นักเทศน์เก่า นักแหล่ หมอทำขวัญ ครูมาลัย นายหนังตะลุง มโนราห์เก่า หรือเพลงบอกมาสวดด้วยแล้ว ยิ่งเป็นที่ติดอกติดใจของผู้ฟังเอามากๆ ถึงขนาดว่าคนเฒ่าคนแก่ซึ่งไม่รู้หนังสือเอาเลยบางคนฟังสวดด้านแล้ว จำบทกลอนในหนังสือเล่มที่ฟังนั้นจากเรื่องต่างๆ ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ท่องให้เราฟังอยู่ในปัจจุบัน ได้มาจากการจดจำมาจากสวดด้านแทบทั้งสิ้น สำหรับผู้สวดหนังสือนั้น เมื่อสวดเสร็จก็มักจะได้รับรางวัลเป็นเงินหรือได้รับเลี้ยงข้าวปลาอาหารทุกคราว

เนื่องจากการสวดด้านนั้นกระทำกันทุกด้านของพระระเบียง ดังนั้นผู้สวดด้านต้องพยายามแสดงความสามารถในการสวดสูงส่งมาก เพราะหากสวดไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้ฟังจะทยอยกันไปฟังด้านอื่นๆ ทีละคนสองคน จนหมดสิ้นก็ได้ ผู้สวดแต่ละคนจึงต้องแสดงความสามารถเพื่อแข่งขันกันอยู่ในที่ด้วย

จากคำบอกเล่าของพระครูเหมเจติยาภิบาล วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารทำให้ทราบว่า ในปัจจุบันมีประเพณีเก่าๆ ที่เกี่ยวกับการสวดด้านและประเพณีในวันพระที่ปฏิบัติกันมา เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก กล่าวคือ แต่โบราณนั้นเมื่อจะมาฟังเทศน์ฟังธรรมในวัด ทุกคนก็ขนทรายมาวัดด้วย คนละเล็กคนละน้อยทุกคราวไป เป็นอันว่าภายในวัดจะมีกองทรายเต็มวัดไปหมด ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า เสร็จกิจแล้วจะกลับบ้าน ก็ต้องถอนหญ้าภายในวัดติดมือไปทิ้งนอกวัดด้วย แต่ต่อมาข้อปฏิบัติเหล่านี้มิได้ทำกัน

ส่วนการสวดด้านก็เปลี่ยนไปจากเดิมหลายประการ เช่น การสวดในสมัยต่อมา มีการสวดทั้งในพระด้านและวิหารทับเกษตร เรื่องที่ใช้สวดก็เปลี่ยนไปจากเดิม คือ สมัยหลังมิได้สวดหนังสือบุตร แต่กลับไปนิยมสวดหนังสือซึ่งพิมพ์โดยโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ วัดเกาะ โดยเข้ามาจากบ้านนายปลอด (เดิมอยู่หลังโรงเรียนวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แต่เดี๋ยวนี้ก็ไม่มีแล้ว) ในราคา ๔ เล่ม ๕ สตางค์ เรื่องที่สวดก็มีหลายเรื่อง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ พระอภัยมณี สุวรรณศิลป์ และสังข์ทอง เป็นต้น พระที่มาเทศน์ก็จัดแบ่งกันเป็นวัดๆ วัดละด้าน วัดที่มาเทศน์ เช่น วัดสวนหลวง วัดหน้าพระบรมธาตุ วัดหน้าพระลาน และวัดสระเรียง เป็นต้น ครั้นต่อมาพระที่มาเทศน์น้อยลงเรื่อยๆ ธรรมมาสน์ในพระด้านและในพระวิหารทับเกษตรก็ลดลงเรื่อยๆ เช่นกันแต่เป็นที่น่าเสียดายมาก ที่ประเพณีสวดด้านได้สูญหายไปเมื่อประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว ดังนั้นทุกวันนี้ในวันพระจึงยังคงมีเพียงพระด้านอยู่เพียง ๑ - ๒ ธรรมมาสน์เท่านั้น

จากการศึกษาเรื่องการสร้างประเพณี ที่เกิดจากพลังศรัทธาต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ด้วยวิธีการสร้างประเพณีเป็นสื่อบังเกิดผลดีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในอดีตและกาลปัจจุบัน กุศโลบายนี้จึงควรได้รับการสานต่อ และพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และรองรับบริบทที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

การสร้างวรรณกรรม

ด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธา ต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดวรรณกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ทั้งส่วนที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะแพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นเมืองนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียงในรูปลักษณะต่างๆ วรรณกรรมเหล่านี้ นอกจากจะเป็นสื่อแสดงความเชื่อมั่น และศรัทธาต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแล้ว ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนุบำรุง พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในบริบทต่างๆ อีกด้วย

จากการศึกษาวรรณกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ที่แพร่หลายอยู่ใน จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง พบว่าวรรณกรรมเหล่านั้นมีความหลากหลายในเรื่องรูปแบบ ทั่วทั้งงานแต่ง โอกาสที่แต่ง ฯลฯ แต่มีสาระสำคัญหลักตรงกันคือ แสดงความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อองค์พระบรมธาตุ เจดีย์เป็นที่ตั้ง

วรรณกรรมลายลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นอกเหนือจากตำนาน ซึ่งได้แก่ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เป็นหลักแล้ว ยังมีวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทอื่นๆ อีกจำนวนไม่น้อย ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชนในลักษณะต่างๆ ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์เป็นรูปเล่ม เป็นเอกสาร บทความทางวิชาการ ตีพิมพ์ในวารสาร นิตยสาร เอกสารประชุม สัมมนาทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เป็นต้น

ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่มักเป็นส่วนราชการ สถาบันการศึกษา วัด และโรงพิมพ์ สำนักพิมพ์ เช่น ส่วนราชการ ในสังกัดกรมศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช (ตั้งแต่สมัยเป็นวิทยาลัยครู) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโคกราช มหาวิทยาลัยทักษิณสงขลา วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนครศรีธรรมราช โรงพิมพ์ต่างๆ ในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชและภาคใต้ และสำนักพิมพ์เมืองโบราณ เป็นต้น

ส่วนวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ปัจจุบันได้มีผู้ศึกษาและเก็บรวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และเผยแพร่สู่สาธารณชนในลักษณะอื่นๆ เช่นเดียวกับวรรณกรรมลายลักษณ์

จากการศึกษาเบื้องต้น โดยใช้ตัวอย่างวรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ ดังกล่าวข้างต้น ได้พบเห็นเป็นประจักษ์ว่า องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มีพลังอำนาจในการสร้างศรัทธา ให้แก่ผู้คน ทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นคนนครศรีธรรมราชหรือคนจากภูมิภาคอื่นๆ มาเป็นเวลานานแล้ว ความศรัทธาต่อองค์ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ดังกล่าวนี เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดผลทางปัญญานานาประการ ตั้งแต่อดีต ครอบคลุมปัจจุบันกาล (วิมล คำศรี, ๒๕๕๕)

กล่าวโดยสรุปกุศโลบายการทำนุบำรุงพระบรมธาตุ ของชาวนครศรีธรรมราชในอดีตกาล ทั้งกระบวนการ อนุรักษ์ และบูรณะโบราณสถานตามภูมิปัญญา และโดยเฉพาะกระบวนการสร้าง และผ่องถ่ายความเชื่อ และความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ ด้วยการสร้างตำนาน สร้างประเพณี และสร้างวรรณกรรม สามารถทำให้ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช คงคุณค่าและมีพลังสร้างสรรค์ ความเจริญให้แก่อนครศรีธรรมราช ทั้งด้าน อาณาจักรและศาสนจักร ได้จริงมายาวนานหลายศตวรรษ สอดคล้องและเหมาะสมกับสำนวนที่ว่า “เพราะมี พระบรมธาตุ จึงมีนครศรีธรรมราช”

ถึงเวลาอันสมควรแล้วที่พวกเราชาวนครศรีธรรมราช “นครเมืองพระธรรมะครองใจ” จะได้รวมพลังกัน น้อมนำ เอาความสุขแต่หนหลัง (เมืองนครศรีธรรมราชมหานครเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรือง อันมีพระมหาบรมธาตุเจดีย์ เป็นหลัก แห่งความเคารพศรัทธาของคนหลายชาติภาษา) มาเป็นพลังในปัจจุบัน เพื่อสร้างสรรค์อนาคต ด้วยการพัฒนาเสริมสร้างศรัทธา ต่อพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ตามกุศโลบายการทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์ ของบรรพชนชาวนครศรีธรรมราช ที่ประสบความสำเร็จอย่างสง่างามมาแล้ว